

Plaguetes

de

RANDA, PAISATGE I MISTERI

Gabriel Janer Manila

AJUNTAMENT D'ALGAIDA

Història
i Cultura

20

Plaguetes

d'Història i Cultura

RANDA, PAISATGE I MISTERI

Gabriel Janer Manila

AJUNTAMENT D'ALGAIDA

NÚMERO 20

ALGAIDA, AGOST DE 2010

© del text: Gabriel Janer Manila

© de les fotografies: Joan Antoni Ballester Coll, Maria Antònia Mulet Vich,
Carles Llorenç Rotger Oliver, Bartomeu Sales Mascaró, Francina Verdera Garcias

© de l'edició: Ajuntament d'Algaida, 2010

Edició digital dins la *Col·lecció Binària*: Desembre, 2018

Edició a cura de la Biblioteca Municipal d'Algaida

Coordinació de l'edició i maquetació: Bartomeu Sales Mascaró

AJUNTAMENT D'ALGAIDA

C/ del Rei, 6. 07210 Algaida (Illes Balears)

Tel.: 971 12 50 76 - Fax: 971 12 50 44

ajuntament@ajalgaida.net

http://www.ajalgaida.net

Impressió: Impremta Moderna, Lluçmajor

Dipòsit Legal: PM- 1257-2010

I.S.S.N.: 1136-4531

TAULA

PRESENTACIÓ	5
TAULA DE FOTOGRAFIES	5
RANDA, PAISATGE I MISTERI	9
TEXTOS.....	27
PUIG DE RANDA	27
EL ROSER DE CURA	28
LES HERBES DE CURA.....	31
EL PUIG DE SES BRUIXES I EL REI EN JAUME.....	40
VIDA COETÀNIA.....	43
ES PUIG DE RANDA	47
COM VA ESSER QUE ES VA FER ES PUIG DE RANDA	49
ARNAU DESBRULL EDIFICA L'ÈRMITA DE S. HONORAT	51
LES COVES DE GALDENT (FRAGMENTS).....	53
SA SOPEGADA DES GEGANT.....	57
ELS ALICORNS.....	59
CANÇÓ D'ENAMORAT.....	62

TAULA DE FOTOGRAFIES

FOTO 1. <i>El batle d'Algaida, Francesc Miralles, presentant la conferència de Gabriel Janer Manila, a l'església de Randa, divendres dia 21 d'agost de 2009.</i>	6
FOTO 2. <i>El massís de Randa vist des del camí de So na Móra Nou</i>	8
FOTO 3. <i>El campanar de Randa</i>	11
FOTO 4. <i>El poble de Randa vist des de la carretera de Cura</i>	12
FOTO 5. <i>El puig de ses Bruixes vist des de s'hort de Son Romeguera</i>	14
FOTO 6. <i>Lesponerosa mata escrita al costat de l'escultura i la cova de Ramon Llull</i>	18
FOTOS 7-9. <i>Escultura mutilada de Ramon Llull</i>	18
FOTO 10. <i>Una vista tradicional del poble de Randa</i>	22
FOTO 11. <i>Posta de sol amb el puig de Galdent des de l'hort de Son Romeguera</i>	23
FOTO 12. <i>Imatge de Randa</i>	24
FOTO 13. <i>Roseret davant el portal major del santuari de Cura</i>	29
FOTOS 14-20. <i>Peu de Sant Cristòfol, a la zona des Porrassar d'Algaida</i>	34
FOTO 21. <i>Interior de l'església parroquial de Randa</i>	42
FOTO 22. <i>Escultura del beat Ramon Llull que presideix l'altar major</i>	42
FOTOS 23-27. <i>Carrer de la Font i font de Randa</i>	46
FOTO 28. <i>Creu de Randa o d'es Coremer</i>	48
FOTOS 29 I 30. <i>Portada i pàgina del drama Les coves de Galdent</i>	54
FOTO 31. <i>Coberta de la primera edició de la novel·la Els Alicorns</i>	58
FOTOS 32-39. <i>Imatges de les Festes d'Estiu de Randa de l'any 2009</i>	63

PRESENTACIÓ

LA GENT, LES TERRES, LES CANÇONS i les històries d'amor i d'aventures són el temes que corren per aquest crònica de vivències que tenim la satisfacció de presentar-vos, i que conforma el 20è número de les *Plagues d'Història i Cultura* que edita l'Ajuntament d'Algaida.

Fa gairebé un any, l'escriptor algaidí Gabriel Janer Manila ens regalà aquesta conferència que, sota el títol *Randa, paisatge i misteri*, posà l'inici a les Festes d'Estiu de Randa. Una narració bastida a partir de l'experiència vital que, d'una manera molt propera i molt emotiva, ens acosta i ens ajuda a entendre una part de la història de Randa i de tot el seu entorn.

Des de l'Ajuntament volem seguir el mateixos objectius que l'any 1996 mogueren la creació de les Plagues; en primer lloc, contribuir d'una manera molt especial al foment de la llengua i cultura catalanes i, en segon, reconèixer la tasca de tot un grup de persones del municipi que amb la seva feina propicien que puguem aprofundir en tota una sèrie d'aspectes dels pobles, de la societat, de la cultura i del paisatge de Randa, Pina i Algaida. És, per tant, el nostre desig encoratjar totes les persones que treballen i investiguen aspectes de la història i de la cultura perquè segueixin amb aquesta tasca que ens enriqueix a tots.

Amb el desig que tots puguem gaudir amb la lectura de *Randa, paisatge i misteri*, només em resta agrair a Gabriel Janer Manila tant la seva feina com la implicació en aquest petit projecte. Que sigui una mostra més d'una col·laboració que ens permet compartir projectes que ens ajuden a conèixer més el passat dels nostres pobles, que ens fan participar més del present i que ens mostren camins per fer propostes i plans per al futur.

Maria Antònia Mulet Vich
REGIDORA DE CULTURA

FOTO 1. El batle d'Algaida, Francesc Miralles, presentant la conferència de Gabriel Janer Manila, a l'església de Randa, divendres dia 21 d'agost de 2009.

RANDA, PAISATGE I MISTERI

GABRIEL JANER MANILA

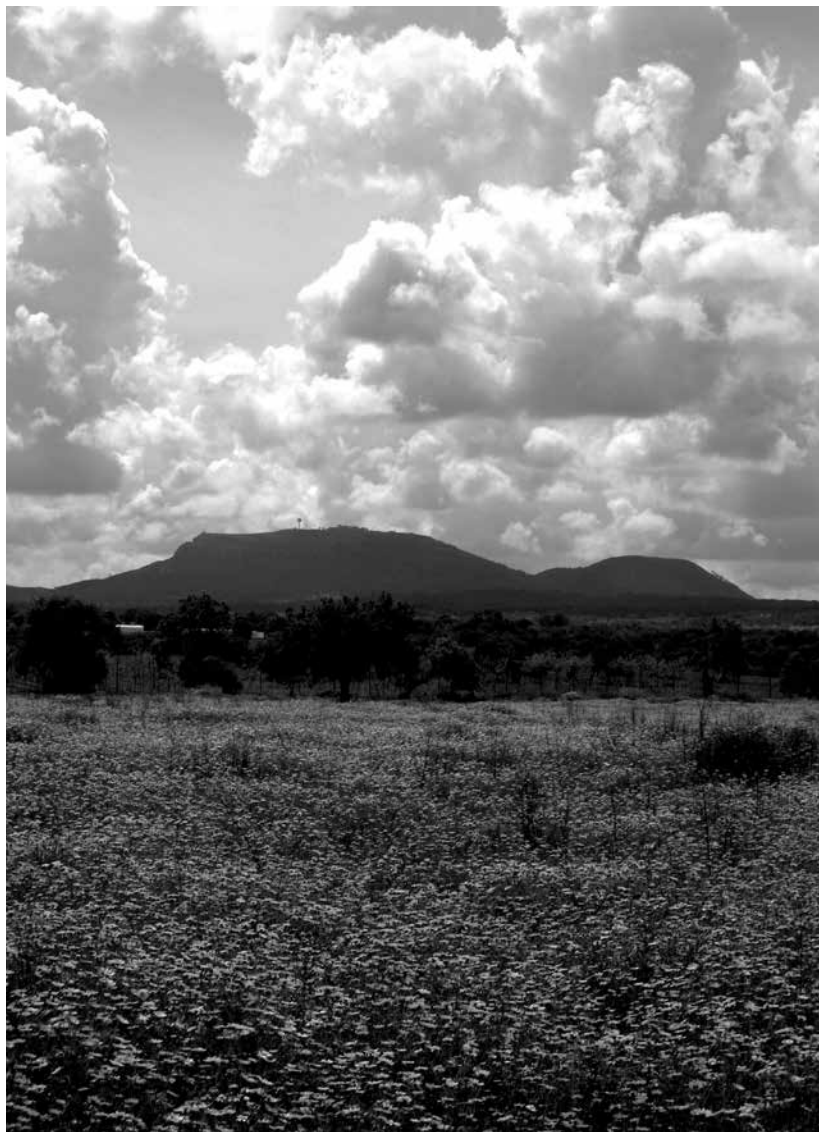

FOTO 2. «Devers Cabrera, cada barca va prendre per son vent, el gegant trabucà la senalla i es formà es puig de Randa. Potser d'aquesta contança deriva una endevinal·la que ens proposaven als al·lots del meu temps, ni que fos una pregunta d'un test d'intel·ligència. "En quantes senalles podries endur-te el puig de Randa?", preguntaven.» *El massís de Randa vist des del camí de So na Móra Nou, a la banda septentrional del terme d'Algaida.*

RANDA, PAISATGE I MISTERI

GABRIEL JANER MANILA

PER A UN AL·LOT DE POSTGUERRA que vivia a Algaida, al carrer del marquès de Zayas número set, que aquest era el nom del caporal de la Falange a l'Illa a qui els falangistes locals havien volgut retre homenatge posant el seu nom al vell carrer de l'Aigua, Randa era el petit paradís que es perdia entre somnis. Més enllà dels costers d'es Pinaret i Traurer, entre xiprers i buguenvílies, vora una font que vessa amb lentitud, entre dos puigs, quasi en una esclatxa, el poble: un boldró de cases espargides pel coster fins a les garrigues.

Aquell paisatge fou el meu paradís cobejat des de lluny. Ni que fos el *locum amoenum* de la literatura medieval: l'espai idealitzat on l'home viu en harmonia amb la natura. En trobarem exemples d'especial bellesa a l'obra de Ramon Llull. Escriu al *Llibre d'Evast e Blanquerna*, després que el jove hagués deixat la casa dels pares: «Tot aquell dia anà Blanquerna per la forest, despús fo partit d'Evast e Aloma. A la nit esdevenç en un bell prat on hac una bella fontana, sobre la qual hac un bell arbre. En aquell lloc reposà e dormí Blanquerna tota

la nit».¹ L'espai que descriu amb tant poques línies ens podria semblar un paisatge de Randa, misteriós i màgic: després d'haver traspassat la foresta, Blanquerna es troba enmig d'un prat on hi ha una font i un arbre.

Al començament de l'*Arbre de filosofia d'amor*, Lull ens explica que haurà de retirar-se en un bosc amb la finalitat d'escriure aquest llibre: Vora una font, amb un arbre molt gran i una bella dona molt ornadament vestida que plora amb desconhort. Lull li pregunta qui és i perquè plora. Li diu que és Filosofia d'amor —el camí que mena els homes a estimar la saviesa— i plora la seva desventura. La dona es plany perquè té pocs amadors.

A devora ca nostra, dues o tres cases més avall, a l'altra banda del carrer, hi vivia una dona fadrina, n'Antònia de Son Romeguera, que descendia de Randa i hi posseïa un hort de terra fèrtil que tenia empriu a l'aigua de la font. A mi em va semblar sempre de la mateixa edat, com si el temps no passàs sobre el seu cos. N'Antònia vivia en una casa gran amb finestres balconeres i unes poques empremtes modernistes a la façana que delataven, any envant any enrere, el temps en què l'havien construïda. Vivia amb un germà seu, no en record el nom, sempre malalt, que es passava la vida en una cambra. Deien que patia del cap i que, quan s'exaltava, n'Antònia havia de tancar-se en clau a l'habitació perquè no l'agredís.

Quan arribava l'estiu, devers Sant Joan, li portaven de Randa les fruites del seu hort: albercocs, nispros, cireres... A l'horabaixa sortia al portal amb un garbell ple a vessar d'aquelles fruites, arplegava els al·lots del carrer —en Miquel Matxo, en Corró, en Miquel Bosso, en Jaume Coent, jo, les dues de Can Mut, n'Antònia i na Sebastiana— i ens convidava a menjar els fruits saborosos de Randa. I la boca se'ns

---

1. LLULL, R. *Llibre d'Evast e Blanquerna*. Barcelona: Edicions 62, 1982. (Les millors obres de la literatura catalana; 82), p. 107.

FOTO 3. «Els paisatges de Randa, abundosos d'aigua i pròdigs, reviu en el meus records d'infant.» *El campanar de Randa, guaitant per damunt l'esponerós tarongerar de l'hort de Son Janer.*

aigüalia, ni que fos cosa que cada una d'aquelles fruites retingués un glop d'aigua de la font. Les terres del poble —les terres roges d'Algaida— eren magres i seques i no hi arrelaven altres arbres més que els ametllers, els garrovers o les figueres, avesats a patir les estretors de la terra i l'agror. Per trobar un albercoquer o una perera havies de caminar fins a Aubenya o, si davallaves cap a llevant, ja a prop de Montuïri, potser en trobaries devers Malesherbes, Son Coll i Son Mesquida, on la terra és argilosa. D'aquesta banda del terme arribava a vegades a la plaça un meló, un monoi d'all, un cistell de pomes danieles, una síndria...

Els paisatges de Randa, abundosos d'aigua i pròdigs, reviu en el meus records d'infant. També intervingueren en la construcció de l'imaginari propi d'aquells al·lots nascuts en acabar la Guerra, i s'uni-

FOTO 4. «Més enllà dels costers d'es Pinaret i Traurer, entre xiprers i buguenvílies, vora una font que vessa amb lentitud, entre dos puigs, quasi en una esclotxa, el poble: un boldró de cases espargides pel coster fins a les garrigues. Aquell paisatge fou el meu paradís cobejat des de lluny.» *El poble de Randa vist des de la carretera de Cura, a l'alçada de Sant Honorat.*

ren a la matèria meravellosa —les comèdies i els drames que es representaven al teatre del Rector, els espectacles de varietés del teatre Principal, el cinema d'en Pruna, a damunt ca na Mena, els sermons que contaven la vida dels sants—, a la qual teníem accés i que ens estimulava la capacitat de pensar altres mons, de caminar per camins de ficció, de creure que existien altres realitats més enllà de la nostra quotidiana grisor.

El paisatge transita per la veu que reconta les velles històries, alhora que desperta l'eco de les emocions, la sensualitat dels espais —boscors, roques, garrigues, fonatanelles, muntanyes— vinculats a les primeres experiències literàries. Aquesta relació màgica del nin amb el seu

entorn per mitjà de les contances que li arriben a través del relat oral és essencialment humanitzadora. I a través d'elles participa dels mateixos sentiments que suscitaren a uns altres nins, en un altre temps. D'aquesta manera s'estableix un lligam entre les diverses generacions que han habitat un mateix espai: els uneix el vincle que sorgeix de la imaginació, l'experiència del meravellós que arrenca de la terra, a vegades copiosa, d'altres avara.

A les contrades de Randa abunden les històries de misteri: Un magma de llegendes i faules que participen en la construcció d'un espai que esdevé màgic, com el que segueix a les paraules amb què iniciam els contes antics: Això era i no era... Doncs aquelles coses que alhora eren i no eren son les que més ens atreuen. Sabem que aquesta és una terra de gegants i bruixes. Diuen que «un gegantàs disforjo se'n venia d'Alger una vegada amb una senalla de terra dalt es cap»,² era tan gros que l'hagueren de posar dins dues barques, un peu en cada una. Devers Cabrera, cada barca va prendre per son vent, el gegant trabucà la senalla i es formà es puig de Randa. Potser d'aquesta conтанça deriva una endevinalla que ens proposaven als al·lots del meu temps, ni que fos una pregunta d'un test d'intel·ligència. «En quantes senalles podries endur-te el puig de Randa?», preguntaven. I la resposta: «En una que hi cabés tot». En un altre lloc se'ns diu que «és tot buit i que s'aguanta amb quantre columnes d'or»,³ que ja n'hi ha tres de trencades i l'altre està cruixida, que «en estar rompudes totes quatre, es puig i Mallorca, tot s'enfonsarà, la mar hi passarà per damunt, i serà la fi del món». ⁴ Vindrà la fi del món... Potser es produirà

2. ALCOVER, A. M. "Com es va fer es Puig de Randa". *Aplec de Rondaies mallorquines d'en Jordi des Racó*. Tom XXIV. Palma: Moll, 1976.

3. ALCOVER, A. M. "El Puig de Randa". *Aplec de Rondaies Mallorquines d'en Jordi des Racó*. Tom XXIV. Palma: Moll, 1976.

4. *Ibidem*.

FOTO 5. «No gaire lluny, el puig de ses Bruixes, “un Puig en forma de formiguer, tot una roca, ple de clivells i regates”, ple de bruixes que hi campen. Mossèn Alcover diu que “n’hi havia més que mosques”.» *El puig de ses Bruixes vist des de s’hort de Son Romeguera.*

una gran catàstrofe, com prediu la Sibil·la: «Mars, fons i rius, tot cremarà». Una cançó antiga eivissenca ens incita a gaudir dels plaers de la vida, per si de cas el món fineix:

Toni mengem-mos sa truja
que la fi del món vindrà,
i noltros mos morirem
i sa truja quedarà.

Una manera rabelesiana d’incitar-nos a viure amb intensitat l’hora present. No esperis a demà, ens diu Horaci. Colliu ara mateix les roses de la vida.

No gaire lluny, el puig de ses Bruixes, «un Puig en forma de formiguer, tot una roca, ple de clivells i regates»,⁵ ple de bruixes que hi campen. Mossèn Alcover diu que «n'hi havia més que mosques».⁶ I, més enllà, a la petita serra de Galdent, un altre gegant molt baralladís s'apedregava amb un que habitava devers Cabrera. Tirava les pedres més grosses que trobava i féu tal estrall que pegà una resquitllada, sopegà, i amb so dit petit des peu féu una osca a la cresta de la muntanya, de la qual se'n diu «sa sopegada des gegant».⁷ Terra de bruixes i gegants. Una mica més avall, ja tocant el poble, als pinars d'es Porrassar, el Peu de Sant Cristòfol, un altre gegant que només passava, però deixà l'empremta del seu peu sobre la roca. Dona Rosa Jaume de can Dinaret passava els estius a Algaida. Habitaven —eren dues germanes i un germà, tots tres fadrins— a la seva casa del carrer d'es Migdia. Dona Rosa feia animals de paper de diari, carros envelats i joguines de tota casta per als al·lots que acudíem a ca seva i els hi demanàvem. Tenia penjats a un ganxell vora l'arc els fulls ben quadrats, sempre a punt per a la màgia dels seus dits. Era amiga de Maria-Antònia Salvà i li envià un grapat d'aquelles joguines. La poetessa li dedicà un poema i el publicà a *Llepolies i joguines*.⁸ Els senyors de can Dinaret tenien la fama de parlar molt fort, quan discutien entre ells, potser perquè patien una mica de sordor. Aquella fama, emperò, s'havia estès per tot el poble i quan a una casa, a l'hora del dinar, un dia de festa, es posaven a discutir i a alçar la veu, sempre hi havia algú de la família que posava ordre: «Callau! —exclamava rabent—, pareixeu de can Dina-

5. ALCOVER, A. M. "Es puig de ses Bruixes i el rei En Jaume". *Aplec de Rondaies mallorquines d'en Jordi des Racó*. Tom v. Palma: Moll, 1962.

6. *Ibidem*.

7. ALCOVER, A. M. "Sa sopegada des gegant". *Aplec de Rondaies mallorquines d'en Jordi des Racó*. Tom XXIV. Palma: Moll, 1976.

8. SALVÀ, M. A. *Llepolies i joguines*. Palma: Moll, 1946.

ret». Amb el temps, aquells senyors antics es varen morir. Els hereus varen vendre les finques que posseïen al terme d'Algaida i posaren en venda la casa del carrer d'es Migdia. Abans de vendre-la, feren córrer la veu que venien els mobles. Hi acudiren els veïns i algú més que ho va saber. Un comprava una cadira, l'altre un penjador, un altre un llit, un altre un gaiato. El meu pare va comprar-hi un quinqué de vidre que, per molts d'anys, tinguérem sobre una caixa a la petita sala d'estar. Ens pensàvem tenir una relíquia i, potser ho era: la relíquia d'un temps esvanit per sempre. Dona Rosa Jaume de can Dinaret, potser emmirallada per la poesia de la seva amiga, va escriure un poema dedicat al Peu de Sant Cristòfol. El vaig aprendre de memòria quan encara era un nin. De llavors ençà forma part del bagatge de poemes i cançons que m'acompanyen. Comencen aquests versos:

Conta la tradició
que un gegant una vegada
per dins Algaida passava
carregat amb un minyó.

Quan va esser en es Porrassar,
tan fort pegà sa petjada
que la roca senyalada
per a sempre va quedar...

En la petjada de Sant Cristòfol, el gegant que passà pel meu poble i hi volgué deixar la marca del peu sobre la roca, s'hi allargaven els al·lots que es retardaven a créixer. La gent deia que, si li ho demanaves fervorosament, el sant et pegava una estirada.

Però el massís de Randa i especialment el puig de Cura conté el rastre del pas de Ramon Llull on habità per dues vegades dedicat a fer vida contemplativa, la primera durant vuit dies, la segona, durant quatre mesos, segons explicita la *Vida Coetània*: «Després de totes

aquestes coses, el reverend mestre pujà en una muntanya anomenada Randa, la qual no era molt lluny de la seva casa, amb la intenció de poder pregar i servir millor nostre senyor. Ací, hi romangué devers vuit dies, al cap dels quals, mentre es trobava en actitud contemplativa, amb els ulls vers el cel, en un instant li sobrevingué certa il·luminació divina que l'orientà sobre l'ordre i la forma divina de com havia de fer els esmentats llibres contra els errors dels infidels. [...] I quan el reverend mestre hagué acabat la dita obra, tornà a pujar al puig de Randa i, al lloc on havia rebut aquella gran il·luminació, hi féu edificar un ermitatge, on romangué per espai de quatre mesos suplicant dia i nit a nostre senyor...».⁹ Sabem, per tant, que Llull pujà a Randa des de la finca familiar que la tradició ha associat amb l'antiga possessió de sa Mata; encara que més modernament hom ha proposat d'identificar-la amb l'actual Pola, veïna de l'anterior. Durant la primera estada rebé la il·luminació del cel a fi d'escriure l'Art que permetia demostrar les veritats religioses que els infidels no admetien si no era amb proves racionals. Baixà de la muntanya i es retirà al monestir cistercenc de La Real i allà inicia l'escriptura de l'*Ars Magna*, on explica aquell sistema lògic. Després tornà a Randa i s'esdevingué que un dia se li acostà un pastor d'ovelles amb el qual parlaren de la terra i el cel. Llull, per les coses que deia el pastor, va entendre que potser era un àngel que Déu li enviava perquè beneís la seva obra: «El mestre quedà tot esbalaït, car no recordava haver vist mai aquell pastor ni haver-ne sentit a parlar».¹⁰ Però el combat de Llull es dirigeix a la recuperació del paradís perdut a causa de la vida contemporània, desordenada i decadent. Sobretot creu que paga la pena de meravellar-se davant la vida —d'aprendre la ciència de meravellar-se—, i està convençut que

9. LLULL, R. *Vida coetània* [edició a cura de Gabriel Ensenyat]. Muro: Ensiola, 2004.

10. *Ibidem*.

FOTOS 7-9. «L'estada de Llull a la muntanya de Randa va estendre sobre aquells paisatges del Pla de l'illa un alè de misteri.» *Escultura mutilada de Ramon Llull situada a la zona de migjorn del cim vora la cova que segons la tradició li serví de sojorn, i al costat de la mata escrita.*

FOTO 6. «Arbust estrany! En cada nova fulla, [...] | té marcats uns caràcters desiguals; | lletres pareixen d'escriptura ignota [...]»». *L'esponerosa mata escrita al costat de l'escultura i la cova de Ramon Llull.*

el coneixement augmenta l'amor. Diu, en un dels seus *Proverbis*: «Puja ton entendre e pujaràs ton amor». Com si ens digués que només s'estimen les coses que es coneixen.

L'estada de Lull a la muntanya de Randa va estendre sobre aquells paisatges del Pla de l'illa un alè de misteri. L'Amic i l'Amat parlaren llongament sota aquell cel. I els paratges naturals varen abeurar-se d'una força oculta. He sentit contar-ne històries plenes de màgia, com aquella d'un esclau en terra de moros que, perquè el seu amo havia tornat cec, li demanà que el deixàs partir, que tornaria amb el benefici de les herbes que curen i tornaria a veure-hi. Acudí a la muntanya de Randa, la trepitjà arreu amb quatre jocs d'espardenyes d'esparg i, en retornar a la casa del seu amo aquest es va posar les espardenyes davant els ulls i recobrà la vista. He sentit contar la història de la Mata Escrita: Sobre les fulles, el nom de Déu escrit en mots orientals.¹¹ He llegit moltes vegades fins aprendre'l de memòria el poema de Maria A. Salvà *El roser de Cura*, «pobre feix de troncs i espines», on he trobat versos d'una bellesa torbadora: «l'aridesa de l'altura | fila somnis de verger...».¹² Fa molt de temps, des del meu poble àrid, vaig tenir algun cop l'atreuiment de somniar un verger.

Doncs l'al·lot que vivia al carrer del Marquès de Zayas número 7, pensava que Randa era aquest lloc plaent i generós. I ho va ser fins una nit de 1947 en què un home obscur posà una bomba a la finestra d'un altre a fi de liquidar-lo. Era en temps de Postguerra. Quan la notícia arribà a Algaida, la gent deia: A Randa han posat una bomba a la finestra d'un home i l'han mort. Era de nit. La posaren damunt la finestra de la cambra en què jeia amb la seva

11. Vid. COSTA I LLOBERA, M. "La Mata escrita del puig de Randa". *Tradicions i Fantasies*. Palma, 1903.

12. SALVÀ, M. A. "El Roser de Cura". *Espigues en Flor*. Palma, 1926.

dona. Ho féu un de can Batle que feia feina de garriguer pels boscos de Son Reus. Aquell home va veure la flama de la metxa, s'airejà del llit, acudí a la finestra per retirar el foc i la bomba reben-tà dins les seves mans. Un aplec de cacics volien les terres del comú per anar a caçar i no consentien que ningú els estorbàs ni fes nosa. Aquell home reivindicava que la gent del poble tingués la llibertat d'anar-hi a collir llenya per fer una mica de foc, en arribar l'hivern. S'hi oposaren de manera rotunda i fabricaren una bomba: hi posaren pólvora, claus rovellats, perns i femelles que havien arrabassat d'alguna arada abandonada en un porxo vell. Actuà la justícia. No trobava els culpables. Aquell home tenia un germà frare que exercia les tasques de superior al convent de la Missió i s'entossudí de desembullar la troca i esclarir qui era l'assassí del seu germà. Féu que vingués a Mallorca des de Madrid una brigada de la policia criminal. En pocs dies varen tenir les coses clares, ho posaren a les mans del jutge i se'n tornaren. El frare de la Missió demanà el trasllat a un convent allunyat de l'illa, potser a l'Àfrica. La gent contava que, abans de marxar, havia dit: «Les meves creences em diuen que he de perdonar els assassins del meu germà. Els perdono, perquè en tinc el deure. Ara, que la justícia faci el seu camí».

I la justícia féu el seu camí. Els tingueren retinguts a la presó durant uns pocs mesos, els jutjaren i sortiren lliures de càrrecs. No eren culpables. Celebraren la seva innocència a Algaida, al cafè de ca sa Madona. Varen menjar porcella al forn fins a atipar-se, beveron bon vi i s'empassaren bons trossos d'ensaïmada. Hi assistiren convidats dos guàrdies civils i alguns destacats feixistes del poble. Però la gent no se la va creure, aquella innocència. El garriguer que havia posat la bomba a la finestra vingué a viure al carrer de la Ribera, poc abans d'arribar a l'estació del tren. Tenia dos fills i una filla, pròxims a la meua edat. La filla i un dels fills moriren d'una malaltia que els metges no saberen desxifrar, un rere l'altre, en l'es-

pai de pocs mesos. Molts els varen plànyer, aquells al·lots, però varen pensar que pagaven amb la vida el crim del seu pare. Tanmateix, deia la gent amb una certa ingenuïtat a les paraules, Déu acaba per castigar els culpables, si s'escapen de la justícia humana. Aquells cacics que volien les terres públiques de Randa per exercir-hi l'art de la caça moriren de mala manera. Deien que el cos els rebentava de dolor, que s'inflava el cap a punt de rompre's, que treien sang per la boca, i saliva verda, i vòmits...

Les terres de Randa, al faldar de la muntanya pedregosa i àrida, el meu reducte d'infant de Postguerra esbucacat i malmès. En aquell temps, després que Ramon Llull hagués partit terres i mars enllà, el puig de Cura s'omplí d'ermitans que cercaven la pau del desert i la soledat. I amb el temps s'hi alçaren santuaris i escoles de Gramàtica.¹³ El desert que cercaven aquells eremites és la metàfora d'un camí que mena a la bellesa del silenci. Sabien que a l'altra banda hi ha un paradís. Però el desert també és, a vegades, un estat d'ànim. Leopardi en parla en l'últim dels seus Cants, el que es titula *La Ginesta, la flor del desert*. Quan el món s'esbuca i el no-res pren domini de la vida, entre les cendres, en un clivell de les roques, creix la ginesta amb lentitud, perquè vol viure i no es resigna a la desolació. Noble naturalesa és aquella —diu Leopardi— que s'atreveix a alçar els ulls mortals contra el destí comú...¹⁴ He vist les ginesteres florides en arribar el bon temps als indrets de la muntanya de Randa més arrecerats dels vents de tramuntana i mestral, sobretot a la banda que mira a migjorn.

A vegades, aquests indrets han estat refugi de lladres de cova i bandejats, cap a la banda de Galdent. Voldria fer memòria del

13. MUNAR, G. *La muntanya dels tres santuaris*. Lluçmajor: L'Àngel pastor, 1973.

14. «Nobil natura è quella | che a sollevar s'ardisce | gli occhi mortali incontra | al comun fato...». Giacomo LEOPARDI. *I Canti*. 1831.

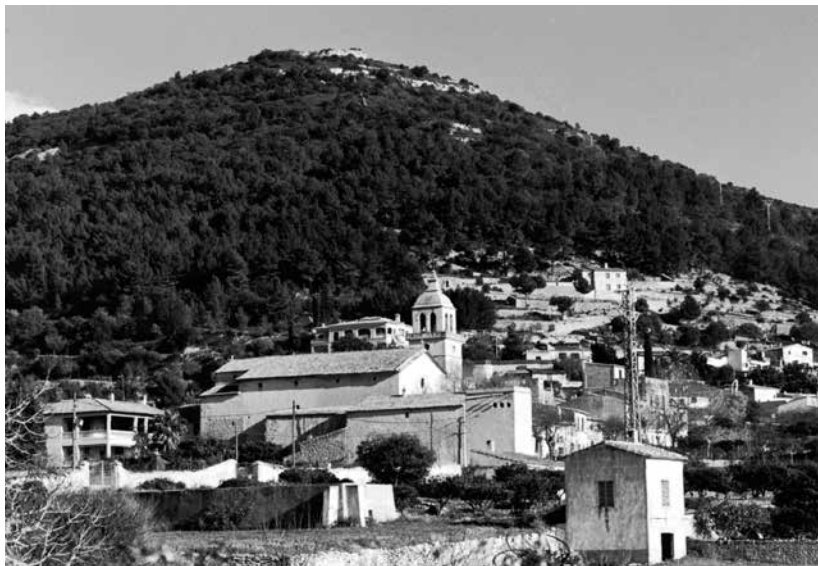

FOTO 10. «Les terres de Randa, al faldar de la muntanya pedregosa i àrida, el meu reduït d'infant de Postguerra esbucat i malmès. En aquell temps, després que Ramon Llull hagués partit terres i mars enllà, el puig de Cura s'omplí d'ermitans que cercaven la pau del desert i la soledat. I amb el temps s'hi alçaren santuaris i escoles de Gramàtica.» *Una vista tradicional del poble de Randa.*

drama en vers *Les coves de Galdent*, de Bartomeu Montserrat Mudoï¹⁵, mestre Tomeu Memes (Algaida, 1848-1924), autor de drama i sainets que varen ser molt representats arreu de l'illa a les darreries del segle XIX i durant les primeres dècades del segle XX i glosador. *Les coves de Galdent*, estrenat al teatre Romea de Barcelona l'any 1883, és la història d'un rapte. En Rafel Durí, lladre que s'amaga amb la seva quadrilla a aquelles coves, roba l'al·lota que pretén, perquè d'altra manera no la pot haver. L'he vist represen-

---

15. MONTSERRAT MUDOÏ, B. *Les coves de Galdent*. Drama en quatre actes estrenat amb gran èxit a Barcelona l'any 1883. Palma: Imp. Independència, [s/d].

FOTO 11. «A vegades, aquests indrets han estat refugi de lladres de cova i bandejats, cap a la banda de Galdent.» *Posta de sol amb el puig de Galdent des de l'hort de Son Romeguera.*

tar, aquest drama, a Algaida amb actors del poble, com si cadascú hagués rebut en patrimoni el seu paper. Vull dir que l'havien interpretat en diverses ocasions i n'estaven gelosos. La meua mare representava el paper de na Maria, la jove de la qual el lladre estava enamorat. Al final, tanmateix ella no el vol, la qual cosa fa que na Maria no sigui una heroïna moderna. Les heroïnes dels drames moderns i de les novel·les es deixen seduir pel mal, que els atreu de manera poderosa. La protagonista de *Les coves de Galdent* prefereix la rutina, incapaç de perdre's rere aquell bandejat que, durant tota l'obra és l'estampa del mal.

A partir d'aquest mite, present en l'imaginari col·lectiu del meu poble, vaig escriure, fa molts d'anys, *Els Alicorns*, el relat d'una quadrilla de bandejats que habiten a les coves de Galdent i la his-

FOTO 12. «Per a un al·lot de Postguerra que vivia a Algaida, al carrer del marquès de Zayas número set, que aquest era el nom del caporal de la Falange a l'Illa a qui els falangistes locals havien volgut retre homenatge posant el seu nom al vell carrer de l'Aigua, Randa era el petit paradís que es perdia entre somnis».

Imatge de Randa.

tòria dels amors contrariats entre els seus protagonistes. Heus aquí el fragment en què Guillem-Francesc, lladre de cova i bandejat per trenta anys de l'illa a causa de la seva rebel·lió contra el poder repressiu i salvatge, relata a Estel, el seu ca, com fou que raptà a Martina, la dona que estimava amb deliri i de quina manera aquesta el seguí: «Marxàrem agotzonats, ran d'una paret, fins que agafàrem el camí de Punxuat. Cada passa que fèiem es transformava en una victòria, tot el camí passat esdevenia el nostre triomf, perquè ens esclafia la cara de satisfacció i no podíem amagar el goig que sentíem de veure que res sobre la terra no havia estat més fort que nosaltres. Tots dos tornàvem a tenir denou anys i la vida ens picava dins la sang com un ram d'ortigues».¹⁶

També l'amor triomfa, al final, als paratges de Randa. Fa molts de temps, llavors era un al·lot d'onze o dotze anys, vaig pujar a la muntanya a peu des del poble amb el vicari. Era un home jove i ens organitzava excursions, alguna representació de teatre i jocs. També, algun exercici pietós. Érem set o vuit al·lots que hi pujàrem. Al santuari trobàrem un frare —el pare Joan Rubí, de l'ordre tercer de Sant Francesc— que descendia d'Algaida i estava destinat al convent de Cura on els franciscans tenien el noviciat. En saber que érem algaidins ens va fer molt de cas i ens va demanar un a un d'on érem, per si de cas ell encara coneixia algú de les nostres famílies. «Ah, —em va dir— de manera que tu ets un nét de n'Antònia de can Tropell? Vàrem ser veïns durant molts d'anys i jugàrem plegats moltes vegades. Érem grandolassos i encara jugàvem. Vine amb mi». M'agafà per un braç i em portà fins al costat d'un piano. Es va seure a la cadira i començà a tocar. Llavors va dir: «Digues-li a la padrina que jo li envii aquesta música. Li ho diràs?» No vaig

16. JANER MANILA, G. *Els Alicorns*. Barcelona: Destino, 1972.

saber conèixer la música, però em va parèixer tendra, com si transpuàs una certa nostàlgia.

Una cançó d'amor —de les sis que va compondre el glosador Bartomeu Tous i Santmartí, de can Cuitor, Algaida, 1880-1918— que explica les peripècies que està disposat a passar l'enamorat a fi d'aconseguir l'amor de l'estimada. Diu:

'Niria de genollons
amb banderes i penons
per damunt es puig de Cura
per alcançar ta hermosura.
Troba estrany que no la'm dons.¹⁷

Sempre l'amor és —escriu Llull al *Llibre d'Amic e Amat*—, «mar tribulada d'ones e vents».

Randa, agost de 2009

---

17. TOUS I SANTMARTÍ, B. Cançó recollida de la tradició oral.

TEXTOS

PUIG DE RANDA

ELEVACIÓ MUNTANYOSA (543 M ALT.), AL centre de l'illa de Mallorca, al límit entre es Pla —terme d'Algaida, al qual pertany en gran part— i sa Marina —terme de Lluçmajor—, la més important de l'anomenat massís de Randa, format conjuntament amb el Puig de son Reus (501 m alt.), de s'Escolà (311 m), de ses Bruixes (374 m) i de Galdent (420 m). En una cova del cim del Puig es retirà Ramon Llull a fer vida contemplativa; el 1275 hi féu bastir un altar marià —origen del santuari de la Mare de Déu de Randa, dit després de Cura—, amb una cel·la adjunta, nucli d'un estudi lul·lià, —l'Escola de Randa—. El 1394, al sector meridional del Puig, proa del límit amb Lluçmajor que assenyala la llarga cinglera que envolta la muntanya, fou fundada l'ermita de Sant Honorat, i molt a prop, el 1497, el santuari de Gràcia.

Gran Enciclopèdia Catalana. Tom XII. Pàg. 337-338.

EL ROSER DE CURA

Pobre feix de troncs i espines,
modest avui com antany,
floreix entre les ruïnes
un roseret de tot l'any.

La muntanya assolellada
aixeca a la llum del cel
la humil església tancada
i el xiprer, amic feel.

La teulada cau malmesa,
les parets se van desfent,
amb la son de la vellesa
que capfica lentament.

Oh Mare de Déu de Cura,
com vos plau la soledat,
que així us quedau a l'altura
dins un clos esbaldregat!

FOTO 13. «Pobre feix de troncs i espines, | modest avui com antany, | floreix entre les ruïnes | un roseret de tot l'any.» *Roseret davant el portal major del santuari de Nostra Senyora de Cura, una església de volta de canó erigida al segle XVII dalt de la muntanya de Randa.*

Com aimau les velles coses
que es perfumen de l'oblit,
i el roseret que fa roses
pel brancatge arrevellit!

Darrer músic de capella,
el petit roser gentil
tot l'any repeteix novella
la cançó del mes d'abril.

Si les pluges no el remullen,
pateix sol i pateix set,
i se baden i s'esfullen
ses flors dins un alt secret.

L'aridesa de l'altura
fila somnis de verger.
La Mare de Déu de Cura
beneeix l'humil Roser.

Maria-Antònia Salvà. *Espigues en flor* (1926). Probablement escrita abans de l'agost de 1908.

«TAMBÉ “EL ROSER DE CURA” PLANTEJA la dicotomia entre allò que passa —el monestir en ruïnes: “La teulada cau malmesa, | les parets se van desfent...” — i allò que queda, el roseret que “tot l'any repeteix novella | la cançó del mes d'abril”».

Lectures de Maria-Antònia Salvà. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. Biblioteca Miquel dels Sants Oliver, 3. Pàg. 149.

LES HERBES DE CURA

HI HAVIA UN REI —ERA EN terra de moros— que tenia un esclau. Havia nascut dins el terme d'Algaida, a foravila, a l'empar de la serra de Galdent, prop del puig de Son Roig. De jove havia fet de pastor i havia menat el seu ramat fins als faldars de Randa, pels comellars d'Aubenyà i les pastures de Son Romeguera. Un dia de malginy, un esquadró de pirates que havia desembarcat a les platges de s'Estanyol es féu terra endins i en va fer presa. L'agafaren quan començava a fosquejar. Li fermaren les mans, li passaren una corda pel coll i se l'endugueren captiu. Quasi tota la nit caminaren per camins malplans, fins que arribaren al vaixell. Clarejava el dia i la nau s'envelava mar endins cap a Alger. El va comprar el rei d'aquella terra, perquè volia que li servís de criat, i el se'n va endur al castell. Passaren els anys. En la memòria d'aquell jove mai no s'esborraren els paisatges ni els indrets on havia crescut. Sovint pujava a una torre, mirava el mar i s'imaginava l'illa, perduda en l'horitzó. Pensava en els pares, que potser moriren de tristesa, en els germans i la gent que havia conegut. Cert és que aquell rei, el seu amo i senyor, li havia posat una gran estima, perquè era destre en el treball i enginyós. Un dia, emperò, el rei s'emmalaltí. Però ell no gosava moure's del seu costat. Inesperadament s'adonà que tornava cec.

—No hi veig —va dir el rei—. És com si una boira m'hagués entrat als ulls. Una boira espessa que m'ha posat un tel a la mirada.

De tot d'una no s'atreví a dir cap paraula, però hi pensà una estona i, finalment, va respondre:

—Em sap greu que no pugueu veure les coses que ens envolten: els pins de les pinedes, els rosers florits, els colors de la llum. Si em deixàveu anar a la meva terra, jo sé d'un puig que cura. Si em fos permès anar-hi, trobaria el remei al vostre mal.

—Ho dius de cert, o cerques enganyar-me? —va preguntar el rei—. Si et deixava partir, no sé si tornaries.

—És clar, que tornaria. Ho faria per vós, perquè estic convençut de trobar la medecina que necessitau.

—Ves-te'n, doncs, —va dir el rei—. Però pensa a tornar.

S'embarcà cap a l'illa. En arribar al poble s'aturà a una botiga de la plaça i comprà quatre jocs d'espardenyes amb la sola d'espert. Acudí a la muntanya. Era primavera i les herbes de Cura —les estepes, els romanins, els albons— eren plens de flors. Dividí el puig en quatre parts i trepitjà cadascuna de les parts amb un d'aquells parells d'espardenyes. Totes les herbes de la muntanya, trepitjà, i l'espert n'absorbí la saba fresca, vigorosa, carregada de minerals extrets de la terra. Llavors s'embarcà de bell nou i, en arribar a Alger, es dirigí al castell on l'esperava el rei cec. Però va passar-se les espardenyes d'espert per davant els ulls, primer un parell, llavors l'altre i, a poc a poc, s'esvai la boira i recobrà la vista.

El rei en va tenir alegria. I li va dir que allò que més el satisfecia era que hagués tornat. Per això va dir-li que no volia que fos un esclau, que partís lliure i que, si de cas algun dia volia tornar, a aquell castell trobaria ca seva.

Gabriel Janer Manila. (Hivern de 2008). Aquesta història me la contava muma-re, quan era al·lot.

EL PEU DE SANT CRISTÒFOL

Conta la tradició
que un gegant, una vegada,
per dins Algaida passava
carregat amb un minyó.

Quan va esser en es Porrassar,
tan fort pegà sa petjada
que la roca senyalada
per a sempre va quedar.

Vora el molí d'en Mulet
una lloca pasturava,
quan el ve que s'acostava,
corregué a amagar els pollets.

La madona del molí
que dalt del portal filava,
en veure'l que ja arribava,
va tirar el fus i fugí.

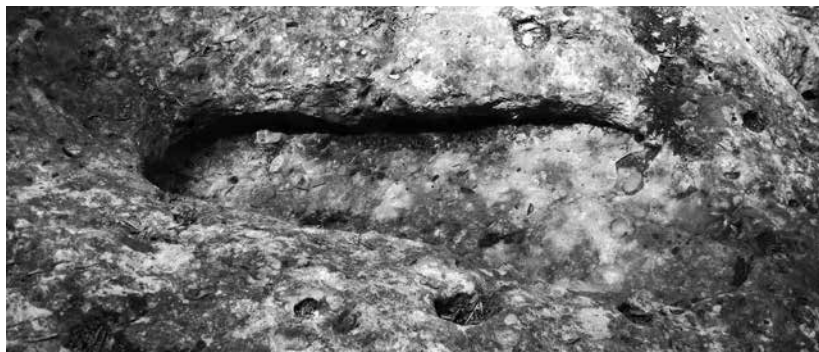

I el pobre molineret
que el molí desenvolava,
en veure'l que s'acostava,
romangué gelat de fred.

El gegant amb una passa
dins Biniali es tirà
i diu la tradició
que allà per patró quedà.

Rosa Jaume

Dona Rosa Jaume, de can Dinaret, passava els estius a Algaida. Feia animals de paper de diari, carros envelats i joguines de tota casta per als al·lots que acudien a ca seva i els hi demanaven. Tenia penjats a un ganxell vora l'arc els fulls ben tallats i quadrats, sempre a punt. Era amiga de Maria-Antònia Salvà i li envià un grapat d'aquelles joguines. Maria-Antònia Salvà li dedicà un poema i el publicà a *Llepolies i joguines*.

FOTOS 14-20. «Quan va esser en es Porrassar, | tan fort pegà sa petjada | que la roca senyalada | per a sempre va quedar.» *Peu de Sant Cristòfol, a la zona des Porrassar d'Algaida.*

LA MATA ESCRITA DEL PUIG DE RANDA

Sobre el pla de Mallorca el Puig de Randa
eleva l'alt planell de sa mirada,
com un enorme, primitiu altar.
Lluny dels gegants ombrívols de la serra,
ell qui les borres i la neu desterra,
vers l'Àfrica a lo lluny sembla guaitar.

De l'àloe té el nom en parla antiga,
vegetal d'Orient que treu l'espiga
com místic candelabre vers la llum,
i obrint de sobte sa florida intensa,
per tot arreu a dilatar comença
profuses ones de sagrat perfum.

Bé l'antic nom de Randa fou profètic,
que de tal puig sobre l'altar ascètic,
candelabre de Déu, s'alçà Ramon;
i, il·luminat pel Sol que transfigura,
esclatà en flor, vessant des de l'altura
l'olor de Crist als Quatre vents del món.

Com la vista que a Randa se domina,
comensiva i extensa la doctrina
s'hi mostrà a l'ardorós contemplatiu
que el vel mig-aixecava del misteri
com la calitja al fons de l'hemisferi
sembla alçar des de Randa el sol més viu.

Aquí Llull se féu savi per miracle;
i si sa cova, rústic tabernacle,
li destruí l'enveja en eix Tabor,
penyora i símbol d'aquell alt prodigi,
per al poble conserva son prestigi
la *mata escrita* amb renaixent vigor.

Arbust estrany! En cada nova fulla,
com en les que li cauen per despulla,
té marcats uns caràcters desiguals;
lletres pareixen d'escriptura ignota,
i es diu que un savi clarament hi nota
lo nom de Déu i en mots orientals.

De mates com aquesta llentiscleres,
per muntanyes, garrigues i riberes,
en té Mallorca a tot arreu, sens fi;
però mata amb tals signes pel fullatge,
sols de Randa se troba al bell paratge,
i la té el poble per present diví.

És fama antiga que a tal punt escrita
quedà la mata per senyar la fita
d'on l'asceta va ser il·luminat;

quedà de sa ciència com a prova
i com a símbol de sa vida nova
consagrada a l'immens apostolat.

Mentres a Randa penitent va viure,
prop d'eixa mata meditar i escriure
solia el solitari pensador;
i com la tasca ja tingué avançada
la visita hi va rebre, una vegada,
d'un àngel en figura de pastor.

Fresc i gentil com una idea nova,
un pastoret mai vist, fins a la cova
va anar, afable conversant amb ell.
Ramon parlà del cel com ja solia,
mes de Déu i l'excelsa jerarquia
majors coses va dir-li el pastorell.

Sentint la parla d'aquell tendre llavi,
prou conegué Ramon que mai cap savi
nodrit de doctes aules al gran curs,
anc que per dies se volgués estendre,
tan altes coses li faria entendre
com aquell pastoret en breu discurs.

La conversa acabà. Ramon pensava...
i el pastor dins la cova contemplava
un munt de llibres per Ramon escrits.
Davant ells se postrà per reverència,
los besà tots i los deixà amb l'essència
de ses llàgrimes pures beneïts.

Girat després a Llull, ja el beneïa
profetisant-li que gran bé faria
per convertir qui creu i qui descreu...
Que allò fos àngel, ja es donà a conèixer
quan als ulls de Ramon va desaparèixer
fent-li damunt el signe de la creu.

Tals glòries representa aquella mata.
Per això, en dies de memòria ingrata,
fou arrancada pel mateix furor
que contra Llull movia tanta guerra...
L'arrancaren d'arrel; mes de la terra
la mata ha rebrotat amb nou vigor.

Miquel Costa i Llobera. *Tradicions i fantasies*, (1903)

EL PUIG DE SES BRUIXES I EL REI EN JAUME

COM ANAU DE LLUCMAJOR A ALGAIDA, trobau dins *So'n Saleta* un puig en forma de formiguer, tot una roca, ple de clivells i regates.

Si hi pujau, devers mitjan lloc hi trobareu una cova rotja. Diu la gent que d'allà dins sortien ses bruixes en temps des moros; i que per això an aquest Puig li deien i li diuen *de ses bruixes*.

Si en passava cap carro, per allà baix, es parei ho havia de fer tot per treure'l. Diuen que era que ses bruixes s'hi encamellaven damunt, sense que les vessen; i, com eren més que mosques, assolaven es carro, que no hi havia qui el rossegàs.

Es cristians que el Rei En Jaume deixà per poblar Mallorca com l'hagué presa, anaren a donar-li part d'això de ses bruixes. I ¿què fa ell? Se'n vengué, i amb un parell de capellans i un escolà, i amb sa carroza se'n van an aquell puig per maleir ses bruixes, i que no en quedàs nèscia.

Se n'hi puja amb sa carrossa, i a sa cucuia hi planten la creu.

Mentres tant es capellans feien sa seva tasca, i s'escolà, de por que tenia de no esser-hi demés, se posà damunt un altre Puig veinat, que per això se diu *es puig de s'escolà*.

D'aquelles bruixes no en veren pus la pols ni noves. No anaven de creus ni hi volgueren peres amb sos capellans ni amb el Rei En Jaume.

Amb so pujar i devallar sa carrossa per aquell Puig, ses rodes feren aquella partida de regates que encara se veuen.

Es que hi són estats, me poden guardar de mentir.

M'ho contaren mos bons amics lo Rd. D. Agustí Puig, Prev., i D. Antoni Salvà, missèr de Lluçmajor.

Antoni M. Alcover. *Aplec de Rondalles Mallorquines d'en Jordi d'es Racó*. Tom V. Gràfiques Miramar. Palma, 1962. Pàg. 111-112.

FOTO 21. Interior de l'església parroquial de Randa. Fou bastida el darrer terç del segle XVIII i està sota l'advocació de la Immaculada Concepció i del beat Ramon Llull. És de volta de canó amb quatre capelletes laterals.

FOTO 22. «El reverend mestre se n'alegrà molt i amb grans llàgrimes donà infinites gràcies a nostre senyor d'aquella gràcia tan meravellosa que li havia atorgat, i tot d'una davallà de la muntanya i es dirigí falaguer cap al monestir de la Real a fi de poder redactar clarament els dits llibres i, en concret, n'escrigué un de molt bell, el qual titulà l'art major, i després l'art general, sobre la qual art compilà després molts altres llibres, adreçats als homes il·literats. I quan el reverend mestre hagué acabat la dita obra, tornà a pujar al puig de Randa i, al lloc on havia rebut aquella gran il·luminació, hi féu edificar un ermitatge.» *Escultura del beat Ramon Llull que presideix l'altar major.*

VIDA COETÀNIA

«DESPRÉS DE TOTES AQUESTES COSES [ES refereix a tot l'afer amb l'esclau], el reverend mestre pujà en una muntanya anomenada Randa, la qual no era molt lluny de la seva casa (1), amb la intenció de poder pregar i servir millor nostre senyor. Ací, hi romangué devers vuit dies, al cap dels quals, mentre es trobava en actitud contemplativa, amb els ulls vers el cel, en un instant li sobrevingué certa il·luminació divina que l'orientà sobre l'ordre i la forma divinal de com havia de fer els esmentats llibres contra els errors dels infidels. El reverend mestre se n'alegrà molt i amb grans llàgrimes donà infinites gràcies a nostre senyor d'aquella gràcia tan meravellosa que li havia atorgat, i tot d'una davallà de la muntanya i es dirigí falaguer cap al monestir de la Real a fi de poder redactar clarament els dits llibres i, en concret, n'escrigué un de molt bell, el qual titulà *l'art major* (2), i després *l'art general* (3), sobre la qual art compilà després molts altres llibres, adreçats als homes il·lustrats. I quan el reverend mestre hagué acabat la dita obra, tornà a pujar al puig de Randa i, al lloc on havia rebut aquella gran il·luminació, hi féu edificar un ermitatge (4), on romangué per espai

de quatre mesos suplicant dia i nit a nostre senyor que aquella art que havia compost fos en honor seu i en profit de la santa fe catòlica i que li plagués fer prosperar aquella.

I, de fet, mentre el dit reverend mestre estava en aquella forma i manera, s'esdevingué que un dia se li acostà un pastor d'ovelles jove amb la cara molt plaent i alegre, el qual només en una hora li explicà tantes coses de l'essència divina i del cel, singularment de la natura angèlica, com hauria fet un gran home de ciència en dos dies. I en veure els llibres que el mestre havia compost, s'agenollà i els besà alhora que amb els ulls plens de llàgrimes digué que gràcies a aquells llibres se seguiria molt de bé per a l'Església de Déu. Per acabar, beneí l'esmentat reverend mestre amb el senyal de la creu talment com si fos un gran profeta, i se n'anà. El mestre quedà tot esbalaït, car no recordava haver vist mai aquell pastor ni haver-ne sentit a parlar».

(1) És evident que ara [en una nota anterior coment que: «Després de la conquesta els Lull obtengueren diverses possessions, consignades al *Llibre del repartiment*. Fora de la ciutat les més importants eren Son Lull —a l'actual Son Rapinya—, de la qual només queda el nom d'un carrer, i a l'entorn de Randa. Ací és clar fa referència a la seva casa intramurs situada a l'angle nord de l'actual plaça Major, on hi ha una placa que ho recorda, col·locada per la Societat Arqueològica Lul·liana el 1888»] es refereix a la finca familiar entorn de Randa, que la tradició ha associat amb l'antiga possessió de sa Mata Escrita, a Algaida, i més modernament hom ha proposat d'identificar amb l'actual Pola, veïna de l'anterior.

(2) Es tracta de la primera de les obres que conformen l'Art, l'*Art abreuçada d'atobar veritat* o, en llatí, *Ars compendiosa inveniendi veritatem*.

(3) No hi ha cap obra amb aquest títol, que hem d'interpretar d'una manera genèrica, referida a les diverses obres on reelabora l'art, com diu tot seguit el text.

(4) Aquest lloc tampoc no sabem exactament on es trobava, ni si estava al cim de la muntanya —on ara hi ha el santuari de Cura— o més avall, coincidint o no amb els altres dos santuaris —Sant Honorat i Gràcia.

Una cosa: quan parla de la «il·luminació divina que l'orientà sobre l'ordre i la forma divinal...» hem d'entendre que Llull quan pujà a Randa ja tenia clar allò que havia de fer —convertir els infidels—, que aquesta era la missió que li havia encomanat Déu, però no sabia com fer-ho, quin sistema o mètode havia de seguir per sortir-se'n. I Déu li revelà, a través de la il·luminació, la manera: mitjançant l'*Art*, que permetia demostrar les veritats que els infidels no admetien si no era amb proves racionals.

Ramon Llull. *Vida coetània* (edició a cura de Gabriel Ensenyat). Ensiola Editorial. Muro, 2004. Pàg. 31-33.

FOTOS 23-27. Carrer de la Font i font de Randa. La font de Randa és un qanawat —una construcció hidràulica àrab— que, després d'alimentar un abeurador i uns rentadors públics coberts per una porxada, aboca les aigües en una sèquia que arribava fins a Lluçmajor.

ES PUIG DE RANDA

AQUEST PUIG TAN GROS I SOBERG que s'alça rodejat de pujols a's mig d'es pla de Mallorca, a on se retirà el Bto. Ramon Llull a fer penitència, diuen que és tot buit i que s'aguanta amb quatre columnes d'or.

En estar rompudes totes quatre, es puig i Mallorca tot s'enfonsarà, la mar hi passarà per damunt, i serà la fi del món.

D'aquestes quatre columnes ja n'hi ha tres de rompudes i s'altre està cruixida.

Com van de Randa a Gràcia, que passen per dins es comellar que fa es puig, troben a man dreita una cova, que es diu des tupa-tup.

Si hi tiren una pedra, fa un renou de buit, que no són tot berbes. Per això és que diuen que tot allò és buit.

La'm contà la inspiradíssima poetessa mallorquina Dª Maria Antònia Salvà, de Sa Llapassa (Llucmajor). La hi contaven les criades de ca seva, com era petita.

Antoni M. Alcover. *Aplec de Rondalles Mallorquines d'en Jordi d'es Racó*. Tom XXIV. Ed. Moll. Palma, 1976. Pàg. 62.

FOTO 28. Creu de Randa o d'es Coremer. Està situada a pocs metres de la font, tot just quan s'inicia la pujada cap al puig. Data del segle XVI-XVII.

COM VA ESSER QUE ES VA FER ES PUIG DE RANDA

ARA VEUREU D'ON VE QUE A'S mig d'es pla de Mallorca tenim aqueix putxarro tan soberg i blavenc, que el destrien de pertot i té tantes d'ermites damunt, des que el Benaventurat Ramon Llull se n'hi pujà a fer penitència.

Idò va esser, segons diuen, que un gigantàs disforjo se'n venia d'Alger una vegada amb una senaia de terra dalt es cap i una crossa amb una mà perquè ranquetjava una mica d'un peu.

Era tan gros que no havia cabut dins cap barca, i ell, forçat forçat, se volia embarcar.

I què feren es moros?

L'encamellaren damunt dues barques, amb un peu dins cada una.

Sauparen àncores i de d'allà cap a Mallorca!

La bona sort que tengueren vent en popa, i feien més via que no volien.

Però com foren davant Cabrera, vaja quina passada va esser!

En lloc de prendre ses dues barques per un mateix endret, una pren per un costat de Cabrera i s'altra per s'altre costat.

Llargarudes tenia ses camotes es gigantot, però tant s'arribaren a decantar una de s'altra ses dues barques i tant s'hagué d'eixancar aquell, que estigué a punt d'escuixar-se.

I què fa ell, com es va veure apurat de tot?

Afitora sa crossa per fer-s'hi fort i deixar córrer ses barques, i l'afitora devers Cala Pi de Lluçmajor.

Què me'n direu?

Ell sa crossa s'afica tan endins, i era tan llarga i gruixada, que hi va fer aquell pou que hi ha, que té devers vuitanta canes de fondo.

L'homo per fer-se fort dalt sa crossa, se féu trons de sa senaia de terra que duia dalt es cap, la deixa tombar davant ell, i en va caure tanta, de terra, que es formà es puig de Randa.

De s'estrai que va fer es gegant amb tot això trencà en suor que li regalimava de tot es cos, i n'hi regalimà tanta i tanta, que en brollà sa font de la vila dins So'n Reus.

Ah idò? No s'hi posava per poc, no, aqueix gigant!

Si n'hi havia d'haver, d'homo!

M'ho contà en Juan Sanoguera, escolà de Lluçmajor.

Antoni M. Alcover. *Aplec de Rondalles Mallorquines d'en Jordi d'es Racó*. Tom XXIV. Ed. Moll. Palma, 1976.

A ALGAIDA, QUAN JO ERA AL·LOT, era freqüent que ens proposassin aquesta endevinalla. La meva mare la'm proposà moltes vegades:

—En quantes senalles podries endur-te'n es puig de Randa?

—En una que hi cabés tot.

ARNAU DESBRULL EDIFICA L'ERMITA DE SANT HONORAT

ARNAU DESBRULL, DESPRÉS DE QUASI TRENTA anys de viure en el Puig de Randa, l'any 1394, demanà al Bisbe de Mallorca, Don Lluís de Prades, llicència per edificar dalt aquell Puig una capella amb altar i campana baix la invocació de Sant Honorat, en la qual se pogués celebrar la santa missa i altres divinals oficis. El Bisbe li concedí la llicència sol·licitada el dia 6 de maig del mateix any; i no sols això, sinó que també li da a ell i al seu company, mentres se faria l'església, privilegi d'altar portàtil, per poder dir missa dins la seva cel·la, i això indica que els dos ermitans eren preveres.

Quasi en els mateixos dies , 8 de maig de 1394, els senyors alodials i directes del Puig, Maimó Peris i Bernat Gener, ciutadans de Mallorca, concediren al Desbrull la facultat de prendre les terres que volgués dalt la muntanya i en el lloc que més li agradàs, per edificar-hi la capella i les habitacions adjacents.

Amb molt bon acert l'Ermità Desbrull escollí la part extrema del Puig, la més arrecerada dels vents de tramuntana i mestral, la que mira cap al migjorn, damunt un soberg penyal tallat a plom de prop

de 450 mts. d'altària, i que és com un balcó del cel damunt la terra. Just baix s'estén la gran planura de Campos i Llucmajor, i més envant, la immensa mar amb l'illa de Cabrera, que se destria entre la boirina, com a dormida damunt les ones.

Pels mateixos dies en què els Ermitans de Randa, amb esforç i sacrifici, construïen la capella de Sant Honorat, per viure a la seva ombra vida de recolliment i penitència, la Ciutat de Mallorca bullia de joia i de soroll, perquè el 28 de juliol de 1395, havia fet en ella la seva solemne entrada el Rei Joan I, l'Amador de gentilesa, juntament amb la Reina, la seva filla menor, la seva germana la Infanta Isabel, i gran estol de barons, dames i cavallers, que fugien de la pesta que s'era declarada a Barcelona. Amb tal motiu se feren a la Ciutat festes molt fastuoses, que després continuaren en el Castell de Bellver, on s'instal·là la Cort, amb balls i altre saraus, de què era molt afectada la Reina. L'estança dels Reis a Mallorca durà quatre mesos i deu dies.

Gaspar Munar. *La muntanya dels tres santuaris*. Ed. L'Àngel pastor. Llucmajor, 1973. Pàg. 13-14.

LES COVES DE GALDENT

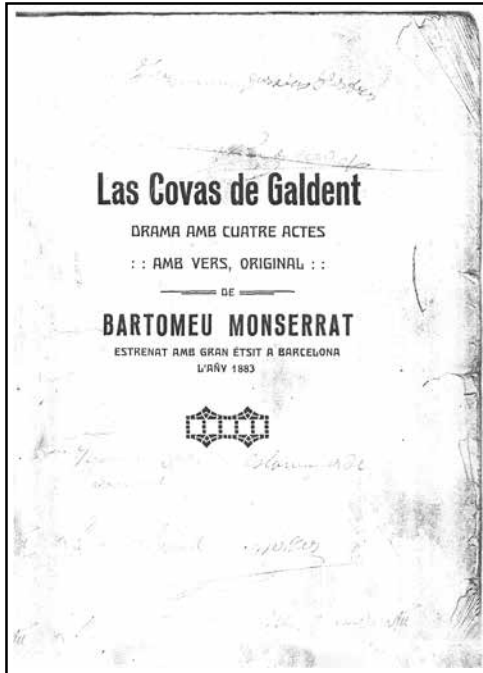
(FRAGMENTS)

Estrenada al teatre Romea de Barcelona l'any 1883.

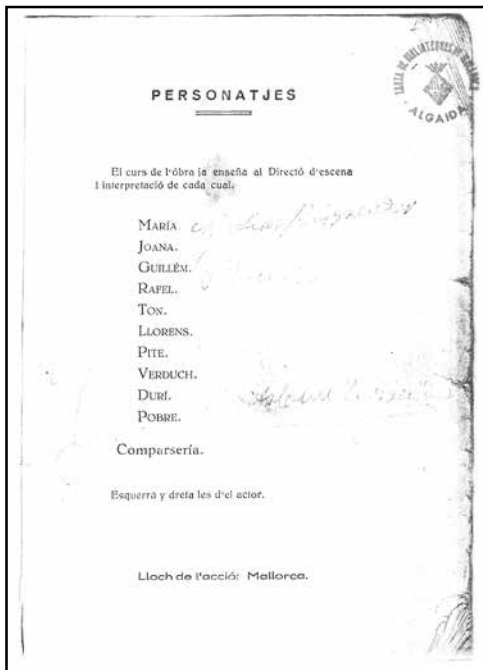
DURÍ

Dia i nit los cercaré,
els declar de nou la guerra...
Les entranyes de la terra
per trobar-los obriré.
Ma venjança gran serà...
venjança a mort i cruel!
Si los protegeix el cel,
l'infern me protegirà.

(Final de l'acte tercer)

FOTOS 29 I 30. «—Tant d'amor sento per tu | que al mirar-te em desespero... | — Un cor com el teu tan fiero | no el pot estimar ningú.» *Portada i pàgina amb la relació dels personatges del drama en vers Les coves de Galdent, de l'algaidí Bartomeu Monserrat. Arxiu de la Col·lecció Local de la Biblioteca Municipal d'Algaida.*

ACTE IV
ESCENA VI

MARIA I DURÍ

MARIA

Me sembla que algú he sentit.
Ah!

DURÍ

No t'espantis Maria,
vinc per fer-te companyia.

MARIA

Aparta't, mal esperit!

DURÍ

A les Coves de Galdent
estàs presa, i et convé
que em parlis un xic més be
i no amb rancor i malament.
Si per estimar-te he obrat
així, m'has de dispensar.

MARIA

Déu és qui t'ha d'enviar
lo càstig que t'has guanyat.

DURÍ

Tant d'amor sento per tu
que al mirar-te em desespero...

MARIA
Un cor com el teu tan fiero
no el pot estimar ningú.

Bartomeu Montserrat Mudoy, mestre Tomeu Memes. (Algaida, 1848-1924)

SA SOPEGADA DES GEGANT

ENTRE LLUCMAJOR I ALGAIDA HI HA un serrat de muntanyoles que pren cap a Ciutat, i dins sa possessió de Galdent forma una cresta que fa una endinsada seca, com una osca, d'una vintena de pams. De Lluçmajor se veu de lo més bé.

Sabeu com se va fer aquesta osca?

Conten que va esser que un gegant, que capllevava per allà, la duia molt d'un altre gegant de Cabrera.

Un dia s'apedregaven i se tiraven rocasses com un parei de carros envelats.

Una d'elles va caure dins Son Julià, i encara hi és, que fa feredat, de grossa.

L'homo, com la tirava, féu tal estrai, que pega resquillada, sopega, i amb so dit petit d'es peu fér an aquella cresta: en botí un tabalant ferrest i quedà aquella osca, que per això se diu sa sopegada d'es gegant.

La'm contaren D. Antoni Salvà de Sa Llapassa i D. Agustí Puig pre., catedràtic del Seminari. És popularíssima a Lluçmajor.

Antoni M. Alcover. *Aplec de Rondalles Mallorquines d'en Jordi d'es Raçó*. Tom XXIV. Ed. Moll. Palma, 1976. Pàg. 64.

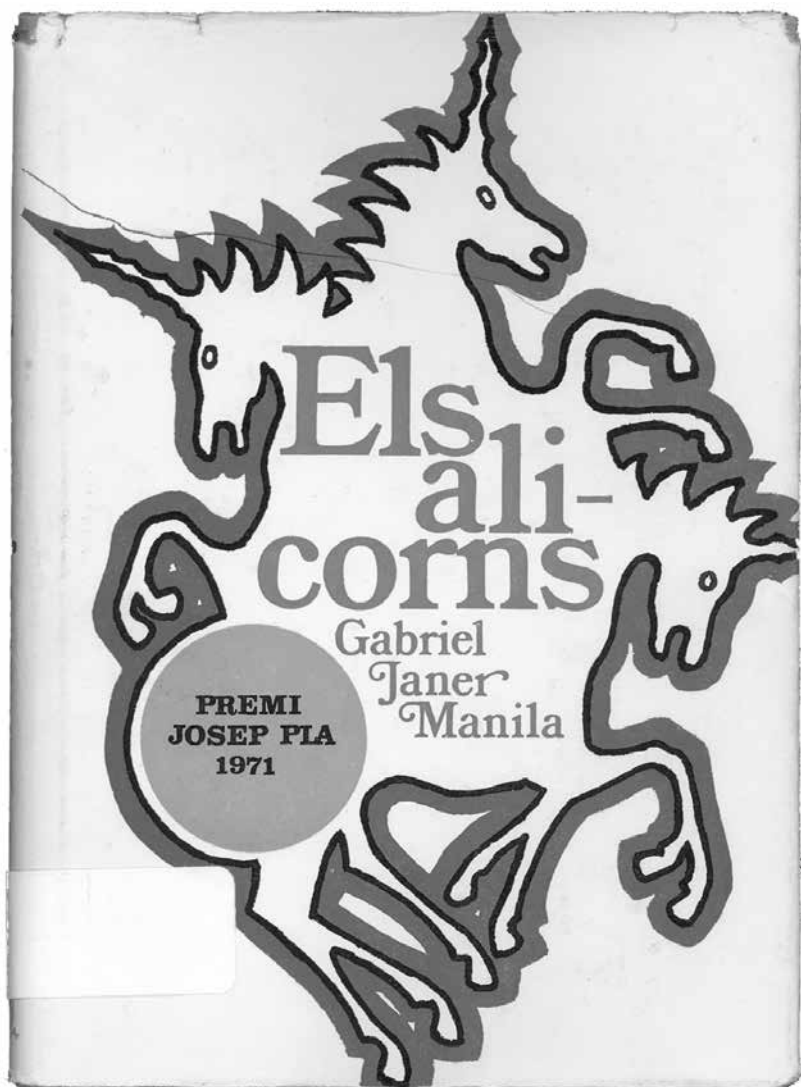

FOTO 31. Coberta de la primera edició de la novel·la *Els Alicorns* editada per Destino el febrer de 1972. Amb aquesta narració Gabriel Janer Manila havia obtingut el Premi Josep Pla l'any 1971. Fons de la Biblioteca Municipal d'Algaida.

ELS ALICORNS

Ningú no hauria anat a pensar que, enmig d'aquell silenci encortinat, escampats com a caragols per dins la garriga, cinquanta homes esperassin el meu pas innocent. La vall era plena de fosca i el vent xiulava per entre l'arbreda. Marxàrem agotzonats, ran d'una paret, fins que agafàrem el camí de Punxuat. Cada passa que fèiem es transformava en una victòria, tot el camí passat esdevenia el nostre triomf, perquè ens esclafia la cara de satisfacció i no podíem amagar el goig que sentíem de veure que res sobre la terra no havia estat més fort que nosaltres. Tots dos tornàvem a tenir denou anys i la vida ens picava dins la sang com un ram d'ortigues. Quan arribàrem a Galdent, madò Segrina, que ens havia esperat desvetllada, vora els fogons, tragué una corona de mareselva i la cenyí, pomposament, pel cap de na Martina.

[...]

Aquell vespre, no el passàrem dins la cova. Prenguérem garriga i ens rebolcàrem sobre la fullaca fins que el cel hagué arraconat totes les fosques.

Gabriel Janer Manila. *Els alicorns*. Capítol XLIV (fragment). Ed. Destino. Barcelona, 1972. Pàg. 188.

CANÇÓ D'ENAMORAT

He compostes sis cançons
de dotze mots cada una
i he passada més fortuna
que si tengués sa freixura
enmig de quatre canons.

'Niria de genollons
amb banderes i penons
per damunt es puig de Cura
per alcançar ta hermosura.
Trob d'estrany que no la'm dons.

Bartomeu Tous i Santmartí, de Can Cuitor (Algaida, 1880-1918)

FOTOS 32-39. *Imatges de diferents moments de les Festes d'Estiu de Randa de l'any 2009.*

AQUEST VINTÈ NÚMERO DE LES
Plaguetes d'Història i Cultura
TITULAT *Randa, paisatge i misteri,*
DE GABRIEL JANER MANILA,
HA ESTAT PUBLICAT
PER L'AJUNTAMENT D'ÀLGIDA
AMB MOTIU
DE LES FESTES D'ESTIU DE RANDA,
L'AGOST DE 2010.

TAULA DE MULTIPLICAR

1 x 0 = 0
1 x 1 = 1
1 x 2 = 2
1 x 3 = 3
1 x 4 = 4
1 x 5 = 5
1 x 6 = 6
1 x 7 = 7
1 x 8 = 8
1 x 9 = 9

2 x 0 = 0
2 x 1 = 2
2 x 2 = 4
2 x 3 = 6
2 x 4 = 8
2 x 5 = 10
2 x 6 = 12
2 x 7 = 14
2 x 8 = 16
2 x 9 = 18

3 x 0 = 0
3 x 1 = 3
3 x 2 = 6
3 x 3 = 9
3 x 4 = 12
3 x 5 = 15
3 x 6 = 18
3 x 7 = 21
3 x 8 = 24
3 x 9 = 27

4 x 0 = 0
4 x 1 = 4
4 x 2 = 8
4 x 3 = 12
4 x 4 = 16
4 x 5 = 20
4 x 6 = 24
4 x 7 = 28
4 x 8 = 32
4 x 9 = 36

5 x 0 = 0
5 x 1 = 5
5 x 2 = 10
5 x 3 = 15
5 x 4 = 20
5 x 5 = 25
5 x 6 = 30
5 x 7 = 35
5 x 8 = 40
5 x 9 = 45

6 x 0 = 0
6 x 1 = 6
6 x 2 = 12
6 x 3 = 18
6 x 4 = 24
6 x 5 = 30
6 x 6 = 36
6 x 7 = 42
6 x 8 = 48
6 x 9 = 54

7 x 0 = 0
7 x 1 = 7
7 x 2 = 14
7 x 3 = 21
7 x 4 = 28
7 x 5 = 35
7 x 6 = 42
7 x 7 = 49
7 x 8 = 56
7 x 9 = 63

8 x 0 = 0
8 x 1 = 8
8 x 2 = 16
8 x 3 = 24
8 x 4 = 32
8 x 5 = 40
8 x 6 = 48
8 x 7 = 56
8 x 8 = 64
8 x 9 = 72

9 x 0 = 0
9 x 1 = 9
9 x 2 = 18
9 x 3 = 27
9 x 4 = 36
9 x 5 = 45
9 x 6 = 54
9 x 7 = 63
9 x 8 = 72
9 x 9 = 81